

Marulićev nauk o mudrosti i mudracu u Evanđelistaru

Ravnjak, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:287311>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-08-16**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Preddiplomski studij engleskog jezika i književnosti i filozofije

Ivana Ravnjak

Marulićev nauk o mudrosti i mudracu u *Evangelistaru*

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Davor Balić

Osijek, 2017.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za filozofiju i Odsjek za engleski jezik i književnost

Preddiplomski studij engleskog jezika i književnosti i filozofije

Ivana Ravnjak

Marulićev nauk o mudrosti i mudracu u *Evangelistaru*

Završni rad

Znanstveno područje humanističke znanosti, znanstveno polje filozofija,
znanstvena grana hrvatska filozofija

Mentor: doc. dr. sc. Davor Balić

Osijek, 2017.

Sažetak

Marko Marulić (1450–1524) jedan je od najplodonosnijih hrvatskih pisaca i mislilaca. Nazivan i humanističkim piscem i renesansnim pjesnikom, ostavio je dubok trag ne samo u hrvatskoj književnosti, nego i u široj europskoj misli i kulturi. Nakon Institucije (De institutione bene vivendi per exempla sanctorum), koja je doživjela oko pedeset izdanja, Marulićevo najpoznatije djelo je Evanđelistar (Evangelistarium), koji je po svojem sadržaju i strukturi moralno-teološki kompendij. U Evanđelistaru Marulić je izložio svoju etičku misao, koju je uvelike temeljio na trima kršćanskim krepostima: vjeri, ufanju i ljubavi. Marulićevi etički stavovi ponajviše su zastupljeni u njegovu nauku o mudrosti i mudracu, dakle u nauku koji je izlagao od trećeg do devetog poglavlja treće knjige Evanđelistara. Služeći se Biblijom kao glavnim izvorom i nadahnućem, definirao je mudrost i mudraca, zatim je raspravljao o tome gdje ih je moguće pronaći i prepoznati, potom o dužnostima mudra čovjeka i njegovim zadaćama, onda o Kristu kao jedinom izvoru mudrosti, te o postizanju vječnoga blaženstva, ali i izbjegavanju nedostojne mudrosti ili ludosti. Marulić se u Evanđelistaru pozivao na filozofiju stoikā, premda je smatrao da se njihovom filozofijom ne može doseći najviša istina, jer su se stoici oslanjali isključivo na ljudsko znanje, koje je po Maruliću nedovoljno.

Ključne riječi: Marko Marulić, *Evanđelistar*, mudrost, mudrac.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Odredbe o <i>Evandelistaru</i>	2
3. Marulićevo razumijevanje mudrosti	4
3.1. Postizanje blaženstva	6
3.2. Mudrost kao dar Božji	8
3.3. O mudrosti koje se valja kloniti	11
4. Dužnosti mudraca	13
5. Zaključak	15
6. Popis literature	16

1. Uvod

O životu splitskog renesansnog mislioca Marka Marulića (1450–1524) zna se da njegov »književni opus pruža nam mnogobrojne naznake za rekonstrukciju njegova individualiteta, ćudi, intelektualnoga i duhovnog lika.«¹ Život na prijelazu 15. u 16. stoljeće čini temom rasprava o njegovoj pripadnosti razdoblju srednjeg vijeka ili renesanse. Naime, »Marulić, kao i svi veliki pisci na prijelaznim epohama, ne može se označiti samo jednim atributom.«² Rafo Bogišić je nazvao Marulića i srednjovjekovnim i renesansnim misliocem, ali i istaknuo da je Marulić srednjovjekovnim misliocem bio nazivan prije pojave cijeloga opusa, jer »objavljivana su samo neka Marulićeva djela, samo se o nekima pisalo i samo je nekim Marulićevim djelima posvećivana pažnja, pa se na temelju tih djela stvarala i stvorila slika o Marku Maruliću.«³ Pojavom *Evandelistara* postalo je jasno da su »Marulićeve aktivističke moralno-etičke koncepcije zapravo dio jedinstvenog renesansnog nastojanja da se oblikuje i odgoji novi, pravi čovjek.«⁴ Novovjekovnim ga naziva i Duško Kečkemet, jer »iako u nekim Marulićevim religioznim djelima nalazimo ostatke srednjovjekovne skolastike«, ipak su »humanizam i renesansa pročistili skolastičke ideje iz Marulićevih djela.«⁵

Vladimir Filipović za etičku tematiku *Evandelistara* navodi da je »puna praktičnih uputa za najrazličitija pitanja i probleme života, te ulazi i u psihološke analize koje njegovo doba malo poznaje«, »a praktična filozofija (konkretnije etika!) se očituje u svim njegovim latinskim jezikom napisanim djelima.«⁶

¹ Mirko Tomasović, *Marko Marulić Marul* (Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu / Sveučilišna naklada Liber / Enciklopedija hrvatske književnosti, 1989), str. 7; Mirko Tomasović, *Marko Marulić Marul* (Zagreb–Split: Erasmus Naklada, Zagreb / Književni krug Split / Marulianum / Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1999), str. 14.

² Rafo Bogišić, »I srednjovjekovni i renesansni«, u: Marko Marulić, *Evandelistar II*, preveo, komentirao i latinski tekst priredio Branimir Glavičić (Split: Književni krug, 1985), na str. 9–21, na str. 10.

³ Bogišić, »I srednjovjekovni i renesansni«, str. 9.

⁴ Isto, str. 18.

⁵ Duško Kečkemet, »O humanizmu i misticizmu Marka Marulića«, u: Duško Kečkemet, *Život Marka Marulića Splitsčanina*, drugo dopunjeno izdanje (Split: Gradska knjižnica Marka Marulića, 2010), str. 146–149, na str. 147.

⁶ Vladimir Filipović, »Filozofska misao Marka Marulića«, u: Marko Marulić, *Pouke za čestit život s primjerima*, preveo i protumačio Branimir Glavičić (Zagreb: Globus, 1986), str. XI–XVI, na str. XIV.

2. Odredbe o *Evandelistaru*

Uz nepodudaranje godina i broja izdanja, postoje i razlike, negdje veće, a negdje manje u svakom sljedećem izdanju *Evandelistara*. No, njegova makrostruktura može biti podijeljena u tri dijela: »prva cjelina, posvećena kreposti vjere, obuhvaća prvu knjigu E – druga, posvećena krijeposti nade, obuhvaća druge dvije knjige, a krijeposti ljubavi posvećeno je završno četveroknjižje.«⁷ U sedam knjiga *Evandelistara* koje su simbolično uspoređene sa sedam smrtnih grijeha obrađene su glavne bogoslovne kreposti. Marulić piše o manama i porocima, grijesima čovjeka kojih se treba ostaviti u potpunosti da bi se došlo u Božje kraljevstvo. Prema riječima Mirka Tomasovića »*Evangelistarium* je više primijenjena kršćanska etika na razne životne izazove nego priručnik stručne moralne teologije. Marulić daje realističke sličice iz života, psihološki artikulirane, kad gradi male studije naravi i karaktera, s primjerima za pouku ili pokudu, mjestimično uokvirenim sentencijama, maksimama.«⁸ Marulićev glavni oslonac i polazišna točka ovoga spisa je *Biblija*, a glavna tema mu je čovjek. Naime, čovjek kao svjesno, razumsko biće ima odgovornost postupati po moralnim zakonima. Prema Maruliću, etika se »izdiže iznad svih znanosti jer se bavi uređenjem vladanja u životu.«⁹ *Evandelistar* je Marulićeva opomena čovjeku za kojega vjeruje da je u svojoj naravi dobar, a samo preko Božjih zapovijedi može ispuniti svoju konačnu svrhu, a to je vječni život u Bogu. Pisan je »narativno, pripovjedački«, »složen je i slojevit«, a ako se promotri analitički može se uočiti »kršćanska mistika i humanistička ravnina shvaćanja, moralistička budnost i finalistička pragmatika, afektivna motivika i opora askeza, egzistencijalna optika i logički postupak, dedukcija i indukcija u jedinstvenom pripovjedačkom izričaju.«¹⁰

Tematiku ovoga djela nemoguće je ukratko izreći, jer se ne radi samo o ukazivanju na ljudske mane i grijehe, nego i pokušaju upućivanja ljudi na život u Bogu kroz tri bogoslovne kreposti, te poticanju na vrline kako u životu pojedinca, tako i u zajednici. Marulić savjetuje silan trud da bi se ljudi oslobodili slabosti, jer bi čovjek kao kreposno biće trebao živjeti što bliže Božjoj slici. »Riječ je naime o čitavom spektru ljudskih nemira i težnja, bojazni, razočaranja i sumnja, o tjeskobama, strastima i kompleksima, kao i o moralnim uputama i vrlinama. Sve je

⁷ Neven Jovanović, *Stilističko čitanje Marulićeva Evandelistara* (Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu / FF-press, 2011), str. 121.

⁸ Tomasović, *Marko Marulić Marul* (1989), str. 66; Tomasović, *Marko Marulić Marul* (1999), str. 80.

⁹ Drago Šimundža, »Opći pristup Marulićevu Evandelistaru«, u: Marko Marulić, *Evandelistar I*, preveo, komentirao i latinski tekst priredio Branimir Glavičić (Split: Književni krug, 1985), str. 13–40, na. str. 21.

¹⁰ Šimundža, »Opći pristup Marulićevu Evandelistaru«, str. 21.

to isprepleteno i narativno sabrano u tematske cjeline, tako da se s pravom može kazati da se u *Evandelistaru* radi o cjelovitoj slici ljudskog života.«¹¹

Marulić je etičku misao u *Evandelistaru* »najopširnije izložio onda kada je pisao o mudrosti i mudracu«.¹² Vrhovna moralna načela Marka Marulića sadržana su u kršćanskom nauku. »On [Marulić] želi prosvijetliti čitatelja i voditi ga u provođenju kršćanskog života. Kao asketski pisac kakav bijaše, brine se da njegov govor poluči afektivni rezultat, da zahvati čovjekovu nutrinu i potakne ga na vršenje kreposti.«¹³

¹¹ Isto, str. 23.

¹² Davor Balić, *Etički nauk Marka Marulića* (Zagreb – Križevci: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad Koprivničko-križevačke županije, 2016), str. 223.

¹³ Mladen Parlov, *Otajstvo Krista – uzor kršćanskog života prema Marku Maruliću*, s talijanskog preveo Branko Jozić (Split: Književni Krug Split / Marulianum, 2001), str. 184.

3. Marulićevo razumijevanje mudrosti

Marko Marulić je u *Evandelistaru* mudracu i mudrosti posvetio šest poglavlja treće knjige: od trećeg do devetoga. Na samom početku trećega poglavlja »Quid sit sapientia et ubi quaerenda« (»Što je razumnost i gdje je valja tražiti«) Marulić daje definiciju mudrosti: »Mudrost je, kako hoće stoici, znanje i spoznavanje svega božanskog i ljudskog.«¹⁴ Mladen Parlov objašnjava da je tu »definiciju Marulić mogao preuzeti npr. od Cicerona ili Seneke, čija je djela poznavao.«¹⁵ Marulić stoičku etiku »smatra najvišim izrazom naučne, filozofske etike i njoj nasuprot postavlja kršćansku.«¹⁶ Po njemu »blaženstvo mogu ostvariti samo kršćani; nauk filozofa nije siguran ni istinit; mudrost filozofa nisu dorasli pobožnosti kršćana; spoznaja istine pripada samo kršćanima.«¹⁷ Taj stav iznijet je u desetom poglavlju Marulićeve *Institucije*: »Jedna je jedina, dakle, službenica Kristova pobijedila u raspravi one što ih cijela Platonova akademija ne bi mogla pobijediti.«¹⁸ Marulić nas upozorava da moramo biti svjesni razlike između razumnosti i mudrosti, jer razumnost se »odnosi samo na ono što je u vezi s ljudima, dok se mudrost široko prostire i obuhvaća i jedno i drugo znanje.«¹⁹ Dakle, o mudrosti je riječ samo kod onih ljudi koji se »odlikuju svim duševnim dobrima, te raspoložu kako znanjem tako i čestitošću.«²⁰

Razumnosti je posvetio prva dva poglavlja treće knjige *Evandelistara* gdje se govori o dva pojma: razumnosti (koju uspoređuje sa zmijom) i bezazlenosti (koja je uspoređena sa golubicom). Svrhu razumnosti vidi kao »postojno i vjerno ustrajanje u onome što je dobro«,²¹ a bezazlenost ima svrhu da razumnost čini ispravnom krepošću jer »mora joj biti strana svaka

¹⁴ [Marko Marulić], »Što je razumnost i gdje je valja tražiti«, knjiga III, poglavlje III / [Marcus Marulus], »Quid sit sapientia et ubi quaerenda«, liber III, caput III, u: Marulić, *Evandelistar I*, str. 266–269, na str. 266 / str. 624–627, na str. 624: »Sapientia est, ut Stoicis placet, divinarum humanarumque rerum scientia et cognitio.«

¹⁵ Parlov, *Otajstvo Krista—uzor kršćanskog života prema Marku Maruliću*, str. 181.

¹⁶ Vladimir Filipović, »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 9 (1983), str. 3–22, na str. 12.

¹⁷ Davor Balić, *Etički nauk Marka Marulića*, str. 396.

¹⁸ [Marko Marulić], »O vjeri u Krista—protiv filozofa«, knjiga I, poglavlje X / [Marcus Marulus], »De fide Christi contra philosophos«, liber I, caput X, u: Marulić, *Institucija I*, str. 226–227, na str. 227 / str. 432–434, na str. 434: »Una ergo ancilla Christi disputando uicit, quo stota Platonis Academia uincere non potuisset.«

¹⁹ [Marulić], »Što je razumnost i gdje je valja tražiti« / [Marulus], »Quid sit sapientia et ubi quaerenda«, str. 266–267 / str. 624–625: »Atque inter sapientiam et prudentiam hoc differt, quod prudentia tantum circa humana sit. Hec igitur, que proprie sapientia dicitur, late se effundit, utranque scientiam continet.«

²⁰ Isto, str. 267 / str. 625: »In hoc fere omnes conveniunt, ut dici sapiens non debeat, nisi qui cunctis precellat ut dici sapiens non debeat, nisi qui cunctis precellat animi bonis et tam scientia sit instructus quam probitate.«

²¹ [Marko Marulić], »O razumnosti i prostodušnosti«, knjiga III, poglavlje I / [Marcus Marulus], »De prudentia et simplicitate«, liber III, caput I, u: Marulić, *Evandelistar I*, str. 261–264, na str. 261 / str. 619–622, na str. 619: »Ut autem in his, que bona sunt, constanter fideliterque perseveremus, prudentia nobis opus est.«

zlohotočnost primarna srca kako nikome ne bi škodila, nego sebi i drugima bila od koristi.«²² Obje pak smatra krepostima koje su u nužnoj korelaciji i kaže: »bezazlenost bez razumnosti je izložena obmanama, a razumnost bez bezazlenosti, pretvara u prijevarnost i previjanost.«²³ Kao primjer razumnosti uzima čitanje teksta na način da se izostavlja ono nekorisno te spominje zmiju koja ima sposobnost progutanom plijenu izbaciti kosti i zadržati meso. Izbjegavanjem štetnoga i strahom od opasnosti čovjek je razuman, ali da bi bio i bezazlen čovjek se treba uzdati u Boga. Bezazlenost će opstati ukoliko čovjek ne čini ništa iz sebičnih razloga, poput »isprazne slave« (*nihil ad inanem gloriam feceris*) ili »hvalisanja« (*nihil ad iactatiam*) već »na hvalu i slavu Božju« (*ad Dei laudem tantum Dei gloriam egeris*). Razumno je, također, promišljati o učinjenom radi budućeg opreza. Autor dodatno opisuje bezazlenost kao stoičko trpljenje nepravde i neizražavanje negodovanja i ljutnje kada je čovjek suočen sa ismijavanjem i ruglom, ističući da se takva bezazlenost može pronaći u maloj djeci koja »po prirodi ne zna za strasti kakve su gnjev i mržnja.«²⁴ Osim toga, bezazlena osoba ne osuđuje, ne vara, nikome ne nanosi zlo. Učenje iz tuđih pogrešaka također čini razumnog čovjeka, te mora napustiti ono za čime »nerazboriti žude«, stoga kaže: »I zato ćeš hrabra srca početi prezirati bogatstvo časti, raskoš i sjaj, a ujedno i svako uživanje ovozemaljskih slasti.«²⁵ Kada Marulić kaže »siromašan slijedit ćeš siromašnog Krista želeći da postaneš bogat samo u Bogu i da umjesto polaznih i krhkih dobara posjeduješ ona stalna i vječna«,²⁶ ostaje dosljedan viđenju bezazlenosti kao božanske vrline kojom smo na putu postizanja blaženstva.

Marulić poput najuzornijeg kršćanina sve svoje nade polaže u Boga, podređujući mu život i slijedeći njegove zapovijedi. Pouzdaje se u Isusa Krista i savjetuje čovjeka koji želi doseći najveće dobro (*summum bonum*) »za kojim su oduvijek tragali filozofi, ali ga nikada nisu mogli pronaći«,²⁷ neka uči onaj nauk koji nam je predao Bog, a ne ljudi, budući da samo ono

²² [Marulić], »O razumnosti i prostodušnosti« / [Marulus], »De prudentia et simplicitate«, str. 261 / str. 619: »Que ut virtus sit, ab omni subdole mentis malignitate aliena esse debet, ut ne quem offendas, sed cum tibi tum aliis prodesse possis.«

²³ Isto, str. 261–262 / str. 619–620: »Prudentia sine simplicitate in fraudulentiam calliditatemque mutatur, et vitio superata, virtutis nomen amittit.«

²⁴ Isto, str. 263 / str. 621: »Sicut ergo parvulus ire odiique passionibus caret ex natura, ita vir simplex carere his consuevit ex voluntate.«

²⁵ Isto, str. 264 / str. 621–622: »Atque ideo divitias, honores, luxum atque pompam simulque omnem presentium voluptatum usum magno animo despiciere incipies.«

²⁶ Isto, str. 264. / str. 622: »Dilargitis igitur opibus et mendicorum indigentie distributis pauper pauperem Christum sequeris, cupiens in Deo tantum diues fieri et pro caducis ac fragilibus bonis possidere stabilia et eterna.«

²⁷ [Marulić], »Što je razumnost i gdje je valja tražiti« / [Marulus], »Quid sit sapientia et ubi quaerenda«, str. 267 / str. 625: »semper inquirendo philosophi invenire nunquam potuerunt.«

pokazuje najistinitiji put k blaženstvu. »Prema Maruliću samo se po Božjoj objavi može postati mudar. Dakle, tu je vidljivo zašto za Marulića ne postoji prava čista naravna mudrost i nema drugog puta spasenja izvan Krista. Krist, dakle, nije samo autor-objavitelj istinske mudrosti, nego i njezin uzvišeni sadržaj.«²⁸ Božja riječ je sve što je potrebno čovjeku kako bi došao u Božje kraljevstvo. Kao što je gore navedeno, ovozemaljske znanosti ne mogu same odvesti čovjeka na pravi put. One mogu biti samo dopuna Božjoj riječi ako ih se koristi ispravno, one bi trebale voditi prema boljem razumijevanju.

3.1. Postizanje blaženstva

Na početku šestog poglavlja naslovljenog »Quod sola Dei sapientia efficit beatos« (»Samo Božja mudrost čini ljude blaženima«) autor ponavlja da samo ona mudrost koja nam je »od Boga objavljena sadržava u sebi sve kreposti«,²⁹ koje su vjerniku potrebne da bi pristupio u blaženstvo. Božje blaženstvo je, po Maruliću, otvoreno samo vjernicima kršćanima koji se u svojim krepostima vrijedno vježbaju želeći se svidjeti Gospodinu. Jer, dužnost je mudra čovjeka i vjernika da mu Bog uvijek bude na prvom mjestu, »i da po njegovoj volji čini što je zapovjedbno, a kloni se onoga što je zabranjeno.«³⁰ Dakako, sve je to samo u svrhu postizanja ljudskog spasenja i vječnosti u kraljevstvu Božjem.

U četvrtom poglavlju naslovljenom »De scientia Divinitus tradita et sapientis officio« (»O znanju koje nam je od Boga predano i o dužnosti razumna čovjeka«) ističe se znanje koje je potrebno za postizanje blaženstva. Za razliku od prethodno raspravljanog znanja koje se poistovjećuje s naobrazbom i ljudskom mudrošću, ovo znanje je ono postignuto poznavanjem riječi Božje. Takvo razumijevanje potkrijepljeno je idućom izjavom: »A i priličilo je da onaj koji je čovjeku što ga je oblikovao odlučio dati blaženstvo bude i utemeljitelj one nauke kojom se može postići to blaženstvo.«³¹ Uzalud su se dakle trudile sve filozofske škole i svi mudraci ovoga svijeta da bi sami došli do istinskog znanja o Bogu ako nije trebalo da tko

²⁸ Parlov, *Otajstvo Krista – uзор kršćanskog života prema Marku Maruliću*, str. 182.

²⁹ [Marko Marulić], »Samo Božja mudrost čini ljude blaženima«, knjiga III, poglavlje VI / [Marcus Marulus], »Quod sola Dei sapientia efficit beatos«, liber III, caput VI, u: Marulić, *Evangelistar I*, str. 276–280, na str. 276 / str. 633–637, na str. 633: »Omnes itaque virtutes ista sapientia nobis diunitus ostensa continet et credentibus atque volentibus eas impartit.«

³⁰ [Marulić], »Samo Božja mudrost čini ljude blaženima« / [Marulus], »Quod sola Dei sapientia efficit beatos«, str. 276 / str. 633: »et secundum eius voluntatem, que iussa sunt, facere, que vetita, declinare.«

³¹ [Marko Marulić], »O znanju koje nam je od Boga predano i o dužnosti razumna čovjeka«, knjiga III, poglavlje IV / [Marcus Marulus], »De scientia divinitus tradita et sapientis officio«, liber III, caput IV, u: Marulić, *Evangelistar I*, str. 269–272, na str. 270 / str. 627–629, na str. 627: »Decuit autem, ut, homini, quem formavit, beatitudinem dare decreuerat, doctrine quoque esse autor, per quam beatitudo ipsa acquiri posset.«

drugi nego Bog pokaže čovjeku što je on i učinio. Ovdje je postavljen apsolut, gdje je Sveto Pismo poistovjećeno sa jedinim pravim znanjem kada raspravljamo o božanskim vrlinama, pa je ponašanje po riječima pisma, mudro ponašanje. »Od početka napreduje se u mudrosti čitanjem Svetoga pisma koje sadrži istinsku mudrost.«³² Naglašena je također i samospoznaja, to jest poznavanje svojih ograničenja, što znači da čovjek koji je razuman ne teži za onime što ne može spoznati vlastitim trudom već pronalazi odgovore oslanjajući se na ono što je Bog objavio. Čovjeku je naime urođena težnja za razumnošću jer »teži za dobrim i kloni se zla« (*qua et bonum expetat et a malo declinet*), ali unatoč toj sklonosti nedostaje mu znanje koje ga čini razumnim. Zato je onaj tko je spoznao sebe onaj koji je lišen zemaljskog i želi samo »da se sviđi Bogu«. (*Nihil aliud illi cure est, nisi ut deo placeat.*)

Marulić iznova kritizira filozofe koji, po njemu, krivo misle kada kažu da je mudrac blažen jer mu je krepost kao takva dovoljna i kaže »očito je da osim kreposti nisu poznavali blaženstvo.«³³ Takvo blaženstvo pridodaje »našim mudracima« pri čemu misli na kršćanske mudrace koji »su se upravo preko djela kreposti željeli sjediniti s Bogom.«³⁴ Kao primjer navodi njihovu odlučnost da čak i na mučilima ne »zanječu Krista« (*Christum negarent*). Argument za nadmoć blažene kreposti spram filozofskog doživljaja kreposti izriče autor ovako: »kad bi sama krepost značila blažen život, bezbroj bismo puta u životu bili blaženi i bezbroj puta nesretni jer nitko nije tako čvrste i stalne kreposti da gotovo svakodnevno ne bi učinio štogod ludo, nemarno, nerazumno ili besmisleno.«³⁵ On smatra da je neka veća nagrada blaženstvo koja čeka nakon ovozemaljskog kreposnog života, što je evidentno kada kaže: »Nije, dakle krepost blažen život, nego je to ona nebeska i vječna sreća koja pripada kreposti ako se ta združi s pravom vjerom. Jer blažen je život onaj koji se nikad ne oduzima, nikad ne pogoršava, uvijek obiluje dobrima, lišen je zala, ispunjava svaku želju, ukratko, postigao se vrhunac svakog dobra kada se postigne takav život.«³⁶ Stoga je autor protiv stoičkog poimanja blaženstva koji je prema njemu krivo naučavao da blažen mudrac mora biti lišen društvenih čuvstava i uspoređuje je kao mudrost kamena jer bi, kako on vidi, stoičko

³² Parlov, *Otajstvo Krista – uзор kršćanskog života prema Marku Maruliću*, str. 183.

³³ [Marulić], »Samo Božja mudrost čini ljude blaženima« / [Marulus], »Quod sola Dei sapientia efficit beatos«, str. 278 / str. 635: »Patet, quia nihil extra virtutem, in quo beatitudo esse potuisset, noverant.«

³⁴ Isto, str. 278 / str. 635: »Porro, hi non sola virtute contenti erant, que prope vana esset, si nihil eam post mortem sequeretur, sed per ipsa virtutis opera Deo iungi cupiebant.«

³⁵ Isto, str. 278 / str. 635: »Preterea, si sola virtus beata vita esset, sexcenties in vita beati essemus et sexcenties infelices, quandoquidem nemo tam firme stabiliteque virtutis est, ut non quotidie fere aliquid desipiat, oscitet, deliret, hallucinetur.«

³⁶ Isto, str. 279 / str. 636: »Non est ergo virtus vita beata, sed illa celestis eternaque felicitas, que debetur virtuti, si virtus ipsa cum vera religione iuncta fuerit. Beata quippe vita est, que nunquam subducitur, nunquam deficit, bonis omnibus affluit semper, malis vacat, desyderium implet.«

shvaćanje, kamen bio najblaženiji na svijetu jer nema duševna čuvstva koja su prema njemu prijeko potrebna jer »ono je, doista prava mudrost i svojstvena slugama Božjim koja pokazuje takva osjećanja.«³⁷ Naposljetku autor moli da odbacimo »pogansku glupost« i »usvojimo mudrost kojoj nas nije učio čovjek, nego Bog« zato »jer samo mudrost božanske nauke čini ljude blaženima.«³⁸

3.2. Mudrost kao dar Božji

Na početku poglavlja naslovljenog »De scientia divinitus et sapiens officio« (»O znanju koje nam je od Boga predano i o dužnosti razumna čovjeka«) Marulić ukazuje na mjesta iz *Biblije* u kojima Bog zahtjeva od svog vjernika da ga što bolje upozna i time potkrepljuje navedeno. »Nema stoga ulaska u blaženstvo osim putem znanja koje nam je predano od Boga. Sva su ostala znanja isprazna.«³⁹ A osim znanja, kršćanin se mora dokazati i načinom života, jer »čovjek može biti mudar samo ukoliko zadovolji dva uvjeta: posjeduje znanje i djeluje u skladu sa znanjem.«⁴⁰ Dapače, oni koji su svoje vrijeme posvetili učenju i izučavanju Božje riječi, a nisu se potrudili to u vlastitom životu oprimjeriti, zapali su u veći grijeh, jer »koliko tko potpunije nauči razlikovati dobro i zlo, toliko u protivnome gore griješi.«⁴¹ Zato Marulić proširuje već navedenu definiciju razumnosti i potrebnom znanju dodaje još potrebnu radnju: »Razumnost je ne samo znati što je krotkost, darežljivost, blagost, čudoredna čistoća, postojanost i ostale kreposti nego ih i vršiti i njihovom se uslugom služiti; ništa ne raditi što ne bi htio da bude urađeno; ništa ne propuštati što bi se, ako se propusti, moglo pripisati nemaru; a u svemu biti dosljedan, ne biti nepouzdan nego čovjek od riječi te u onom što je pravo i pošteno ostati čvrst i stalan; ne dati da te pokreće ni srdžba ni strasti ni ružna raskalašenost, nego razumom obuzdavati svoja čuvstva i duševnim osjećajima upravljati kao gospodar, a ne biti im podložan kao rob.«⁴²

³⁷ Isto, str. 279 / str. 636: »Ea sane vera est sapientia et servorum Dei propria, cuius he sunt passiones.«

³⁸ Isto, str. 280 / str. 637: »Sola enim divine doctrine sapientia efficit beatos.«

³⁹ [Marulić], »O znanju koje nam je od Boga predano i o dužnosti razumna čovjeka« / [Marulus], »De scientia divinitus tradita et sapientis officio«, str. 269 / str. 627: »Non est itaque aditus ad beatitudinem nisi per scientiam divinitus nobis traditam. Ceterae omnes scientie vane sunt.«

⁴⁰ Balić, *Etički nauk Marka Marulića*, str. 230.

⁴¹ [Marulić], »O znanju koje nam je od Boga predano i o dužnosti razumna čovjeka« / [Marulus], »De scientia divinitus tradita et sapientis officio«, str. 270 / str. 628: »quin immo, tanto nequius peccat, quanto quis inter bonum malumque discernere plenius didicit.«

⁴² Isto, str. 271 / str. 629. »Mansuetudinem, liberalitatem, clementiam, castitatem, constantiam ceterasque uirtutes non nosse solum, uerum et exercere earumque officio uti sapientia est; nihil omittere, quod omissum negligentie possit ascribi; in omnibus sibiipsi constare nec leuem esse, sed grauem atque ini is, que recta et

Za Marulića mudrost (*sapientia*) nije samo znanje, nego i činjenje. I teorija i praksa. Može se reći da je mudrost savršena sfera, cjelina, kugla. Njezina struktura je izvršavanje i znanje, dok su unutarnji momenti kreposti koje Marulić navodi: krotkost (*mansuetudo*), darežljivost (*liberalitas*), blagost (*clementia*), ćudoredna čistoća (*castitas*), postojanost (*constantia*), te ostale vrline (*ceterae virtutes*). Zatim, plodovi navraćanja na te kreposti su:

Tablica 1. »Marulićev popis onih djelovanja koja čovjeku omogućavaju stjecanje kreposti koje obilježavaju mudra čovjeka

1	Ništa ne raditi što ne bi htio da bude urađeno	- <i>Nihil agere, quod actum nolis;</i>
2.	Ništa ne propuštati što bi se, ako se propusti, moglo pripisati nemaru	- <i>Nihil omittere, quod omissum negligentię possit ascribi;</i>
3.	U svemu biti dosljedan	- <i>In omnibus sibiipsi constare;</i>
4.	Ne biti nepouzdan	- <i>Nec levem esse;</i>
5.	Biti čovjek od riječi	- <i>Gravem esse;</i>
6.	U onom što je pravo i pošteno ostati čvrst i stalan	- <i>Ini is, quę recta et honesta sunt, firmum stabilemque permanere;</i>
7.	Ne biti pokretan ni srdžbom ni požudama ni ružnom raskalašenošću	- <i>Non ira, non cupiditatibus, non turpi lascivia moveri;</i>
8.	Razumom obuzdavati čuvstva	- <i>Affectus ratione moderari;</i>
9.	Upravlјati duševnim osjećajima	- <i>Animi motibus praesse.</i> ⁴³

Vjernik koji živi svoje kršćanstvo nastoji živjeti po primjeru Isusa Krista uvijek razmišljajući o vječnom životu i nagradi koju će dobiti nakon kratkog ovozemaljskog života. Kao što sam naslov poglavlja kaže, Bog je jedino čovjeku od svih živih bića dao znanje pomoću kojega ga onda i upoznaje. A dužnost razumnog čovjeka je zatim da iskoristi najbolje što zna i umije ovo vrijeme koje mu je dano na zemlji da upozna Boga i svojim mu djelima pokaže da je dostojan provesti vječnost u njegovom društvu. »Stoga je čovjek dužan uvijek sve više

honesta sunt, firmum stabilemque permanere; non ira non cupiditatibus, non turpi lascivia moueri, sed affectus ratione moderari et animi motibus praesse ut dominum, non subesse ut seruum.«

⁴³ Balić, *Etički nauk Marka Marulića*, str. 231–232.

produbljevati vlastitu spoznaju Boga, odnosno, drugim riječima, rasti u istinskoj mudrosti. Jasno, svrha je blaženstvo (*beatus esset*).⁴⁴

On Bogu za sve zahvaljuje jer je sve od njega i primio. Stvoritelj mu je darovao mudrost, ali samo ako bude slijedio Isusov primjer će rasti u toj mudrosti, jer Božju nagradu neće primiti ljudi nečistih nakana i djela. »Njega [Krista] traži skrivena u Starim pismima, očevitna u Novim, u jednim i drugima divna i klanjanja vrijedna učitelja i darovatelja najvećeg dobra.«⁴⁵

Autor želi naglasiti da rezultat pravoga znanja ne možemo pripisati čovjekovu trudu već tvrdi da je ono »dar Božji« i tvrdi: »Kada je čovjeka izveo na svjetlo dana, sam ga je tvorac svega svijeta - Bog učinio sposobnim da primi u sebe mudrost davši mu tako prednost pred ostalim živim bićima da bi svoga stvoritelja razumio, razumijevajući ga ljubio, ljubeći ga posjedovao, a posjedujući ga bio blažen vječno.«⁴⁶ Takav pak dar nije dan sam po sebi već zahtjeva konstantno traženje i molitvu. Kao potpunu motivaciju čovjeka da ostavi taj dar naveden je »strah Božji« koji je uvjet da se ne čine grijesi jer bi time uvrijedili Boga. U ovom poglavlju istaknuta je i razlika između Zakona koji je čovjeku dan preko Mojsija i Evanđelja kojega je čovjeku donio Krist, a ona leži u činjenici da smo samo putem Krista spašeni bez obzira na koristi koje je Zakon donio čovječanstvu jer »budemo li htjeli njega slijediti i držati se njegovih presvetih poruka, bit ćemo istinski mudri i istinski blaženi i ne već zemaljski, nego nebeski.«⁴⁷ Autor stoga kritizira one »koji ne prihvaćaju otajstvo Svetoga trojstva, koji ne shvaćaju blagodat pravoga blaženstva jer vjeruju više sebi nego Bogu«,⁴⁸ naziva ih ispraznima i smatra da se može naći mudrost iz onoga što izruguju krivovjerci.

⁴⁴ Parlov, *Otajstvo Krista – uzor kršćanskog života prema Marku Maruliću*, str. 183.

⁴⁵ [Marko Marulić], »Mudrost je dar Božji, a prava je mudrost nasljedovati Krista«, knjiga III, poglavlje V / [Marcus Marulus], »Quod sapientia donum dei sit, et vera sapientia Christum imitari«, liber III, caput V, u: Marulić, *Evanđelistar I*, str. 272–276, na str. 274 / str. 630–633, na str. 631: »Hunc scrutare in Veteribus celatum Scripturis, in Novis manifestum, in utrisque admirabilem atque adorandum summi boni doctorem ac largitorem.«

⁴⁶ [Marulić], »Mudrost je dar Božji, a prava je mudrost nasljedovati Krista« / [Marulus], »Quod sapientia donum dei sit, et vera sapientia Christum imitari«, str. 272–273 / str. 630: »Ipse omnium conditor Deus, cum hominem in lucem produxisset, sapientie capacem fecit pre ceteris animantibus, ut autorem suum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, possidendo perpetuo beatus esset.«

⁴⁷ Isto, str. 274 / str. 632: »Hunc si sequi volumus et sanctissimis eius institutionibus inherere, vere sapientes vereque beati erimus et iam non terreni, sed celestes.«

⁴⁸ Isto, str. 275 / str. 633: »Vani quippe sunt, qui sancte Trinitas mysterium non admittunt, qui vere beatitudinis bonum non percipiunt, quia sibi magis quam Deo credunt. «

3.3. O mudrosti koje se valja kloniti

Pošto je mudrost koja je dana od Boga jedina prava koja vodi do blaženstva, sva ona koja od Boga ne dolazi, dakle svjetovna, može biti nazvana ludošću. »Postoji, dakle, neka mudrost koja se zove svjetska, o kojoj apostol veli: Mudrost je ovoga svijeta ludost pred Bogom.«⁴⁹ Sva ljudska znanost koja se ne koristi za postizanje boljeg života i koja se ne slaže s Evanđeljem je »beskorisna, ne može čovjeka učiniti mudrim, pa prema tome ni blaženim. Pjesništvo obiluje izmišljenim pričicama, govorništvo pokazuje vještinu govorenja da bi se svidjelo, zvjezdoznanstvo vrvi promjenama na nebu i kretanjima zvijezda pa otuda proricanja budućnosti, dok se filozofija diči da se zdušno bavi mudrošću istražujuću uzroke i prirodu pojava.«⁵⁰

Razumnost kakve se treba kloniti je ona »koja je svojstvena uobraženima i koji se dive sebi, koji nikoga ne pitaju za savjet, nikoga ne slušaju, učiteljima protuslove zato što hoće da se smatraju najpronicljivijima i najpromišljenijima.«⁵¹ Ovdje je vidljiva potpuna suprotnost u osobinama razumne i bezazlene osobe iz prvoga poglavlja, kao i usporedba loše razumnosti sa onima koji su »razumni samo u zemaljskim poslovima budući da, zaokupljeni brigom za krhke stvari, zanemaruju i odbacuju božanske.«⁵² Autor oštro naglašava da je takva sebična razumnost uzrokuje propadanje duha te kaže: »Kako li se jako valja kloniti te razumnosti jer je ona prava smrt, ne smrt koja donosi smrt, nego ona koja muči ljuće od smrti, a ne da umrijeti!«⁵³ Nedostatak bezazlenosti može se protumačiti kao nedostatak razboritosti za koju autor koristi usporedbu sa djevicama koje unatoč svojoj plemenitoj gesti čistoće nemaju božansko na umu te pošto dalje nisu činile dobra djela, istinski bezazlena, ne zaslužuju vječni život.

⁴⁹ [Marko Marulić], »Koje se mudrosti valja kloniti«, knjiga III, poglavlje VII / [Marcus Marulus], »Quae sapientia est vitanda«, liber III, caput VII, u: Marulić, Evanđelistar I, str. 280–283, na str. 280 / str. 637–640, na str. 637: »Est igitur quedam sapientia, que mundana sive secularis dicitur, de qua Apostolus: Sapientia, inquit, huius mundi stulticia est apud Deum.«

⁵⁰ Isto, str. 282 / str. 639: »Porro, omnis disciplina, que cum Evangelio non convenit, inutilis est, sapientem facere non potest ideoque nec beatum. Poesis fabellarum fictionibus exuberat, oratoria ad gratiam loquendi artem prefert, astronomia celi syderumque motibus et exinde futurorum divinationibus scatet, philosophia sapientie studio gloriatur, cum causas rerum naturamque conquiescit.«

⁵¹ [Marko Marulić], »O poročnoj razumnosti i glupoj bezazlenosti«, knjiga III, poglavlje II / [Marcus Marulus], »De prudentia vitiosa et simplicitate stupida«, liber III, caput II, u: Evanđelistar I, str. 265–266, na str. 265 / str. 623–624, na str. 623: »Hanc devitare debemus, quia ista de se presumentium seque mirantium prudentia est, qui neminem consulunt, neminem audiunt, doctoribus contradicunt, quod se omnium perspicacissimos consultissimosque existimari volunt.«

⁵² Isto, str. 265 / str. 623: »Qui in terrenis duntaxat negociis prudentes sunt, laudantur, cum rerum fragilium cura implicati divina negligant et aspernentur.«

⁵³ Isto, str. 265 / str. 623: »Valde quam fugienda est ista prudentia, quia vera mors est, non mors, que mortem afferat, sed que morte acerbius cruciet et mori vetet.«

Autor ponovno upozorava na zabludu onih koji su štovali bogove koji su slijedili »svjetsku ili svjetovnu mudrost« (*sapientia, que mundana siue secularis*). Sa spoznajom Krista kao Boga, krivovjerci su prestali štovati druge bogove i izvoditi rituale. Među krive mudrosti, autor stavlja onu filozofa i o njoj izriče: »Postojala je i druga vrsta mudrosti među poganima, ona koja se revnije nego što se može reći bavila upravo istraživanjem istine. Ali je njezin trud bio potpuno isprazan i uzaludan jer nikako nije mogla ući u trag onomu što nitko nije mogao znati ako Bog nije pokazao. A to je bio posao kojim su se bavili filozofi koji su, kako rekosmo, različito shvaćali čovječje blaženstvo i o njemu bulaznili jer ga nisu smještali na nebo nego na zemlju tražeći ga ondje gdje nije i ne znajući gdje je.«⁵⁴ Tada nastavlja zauzimati stav da čovjek ne treba misliti ono što je dubokoumnije od njega jer um to »ako se ne prihvati s vjerom, ne može se objasniti« (*que nisi fides teneat, ratio non explicat*), te ističe takvu mudrost ili traženje te mudrosti kao »punu opasnosti« (*plena periculi*) i da je se treba kloniti. Po pitanju filozofa autor također govori kako istražuje uzroke i prirodu pojava, ali ne pronalazi »glavni cilj čovjeka«. Kritiku autor upućuje i unutar same Crkve i osuđuje one »koji o sebi misle da su mudri tako da se kadšto usuđuju protiviti katoličkoj istini kako bi kod neupućenih pobudili divljenje prema sebi kao da su štogod istražili oštromnije i pronicljivije nego oni koji su već odavno provjereni te prihvaćeni od svih i slavljani.«⁵⁵ Ovdje opet je naglašena jedinstvenosti istine ponuđene u Evanđelju i zato je »svaka nauka koja se ne slaže s Evanđeljem beskorisna, ne može čovjeka učiniti mudrim pa prema tomu ni blaženim.«⁵⁶

⁵⁴ [Marulić], »Kojе se mudrosti valja kloniti« / [Marulus], »Quae sapientia est vitanda«, str. 281 / str. 638: »Fuit et alia inter gentiles sapientia, veri quidem inquirendi supra quam dici potest studiosa, sed plane inanis cassique laboris, cum investigare illud nequaquam potuerit, quod nisi Deo monstrante scire nemo poterat. Ista autem erat philosophorum professio circa ipsam hominis beatitudinem aurię sentientium, ut diximus, atque delirantium, cum non in celo, sed in terra illam constituerent, querentes ubi non erat et, ubi esset, nescientes.«

⁵⁵ Isto, str. 282 / str. 639: »Sed sunt et in Ecclesia fortasse non pauci, qui sibi sapientes videntur, ita ut interdum contradicere audeant catholice veritati, apud ignaros admirationem sui facturi, quasi qui acutius aliquid sagaciusque explorarint quam illi qui iam pridem probati, recepti celebresque habentur.«

⁵⁶ Isto, str. 283 / str. 639: »Porro, omnis disciplina, que cum Evangelio non convenit, inutilis est, sapientem facere non potest ideoque nec beatum.«

4. Dužnosti mudraca

Ljudi koji su obdareni mudrošću imaju talent koji im je Bog poklonio. I Marulić objašnjava Isusovom prisposobom: čovjek ne smije dopustiti da mu taj talent propadne. Ako je već dovoljno blagoslovljen time što ga je primio, mora ulagati u njega i to tako što neće raditi samo na vlastitoj dobrobiti, nego će svoje znanje i mudrost ulagati u druge. »Kako je, dakle, čovjek koji je izobražen u božanskoj mudrosti obavezan vršiti službu poučavanja, zar neće sol obljutaviti bude li šutio?«⁵⁷

U osmom poglavlju autor naglašava da oni koji su stekli mudrost, nazivajući je »talentom« (*talentum*) sad »druge uče što su sami naučili i neka nastoje da budu od koristi ne samo sebi nego i drugima pa neka se pokažu dostojnima tako veliko dobročinstva što su ga primili.«⁵⁸ Ovo širenje učenja podupire razlogom da je takvo znanje nužno širiti radi njegova umnažanja i radi vlastitog saznanja. Uspoređuje prikrivanje tako dragocjene mudrosti sa zapaljenom svijećom stavljenom pod posudu i smatra da treba »...svjetlom svoje mudrosti odagnati tamu u drugih.«⁵⁹ Suočavanje sa teškim situacijama na takvome putu širenja mudrosti autor uspoređuje sa Kristovim slanjem apostola »ispunjene Duhom Svetim« na različite strane svijeta i koji nije dopustio da »se opuste u neradu i dokolici.«⁶⁰ Naposljetku autor se obraća čitatelju upitnim tonom pozivajući i naglašavajući plemenitost takvog širenja mudrosti: »A tebi će biti mrsko pobrinuti se, očitujući lijek svojem mudrosti, za spas barem onih od kojih se nikakva zla ne moraš bojati i na taj način pridobiti duše mnogih za svoga Gospodina?«⁶¹

Kako je mudrost Božja ona preko koje imamo pristup blaženstvu znači da ona sadrži sve kreposti koje su potrebne za prijelaz sa ovozemaljskog života u kraljevstvo nebesko i zato autor objašnjava određenu dužnost čovjeka. »Dužnost će, dakle, mudra čovjeka biti da na svakom mjestu, u svako vrijeme i u svakom predmetu pomno razmotri što hoće Gospodin i da

⁵⁷ [Marko Marulić], »Mudrac je dužan učiti druge«, knjiga III, poglavlje VIII / [Marcus Marulus], »Quod sapiens docere alios debet«, liber III, caput VIII, u: Marulić, Evanđelistar I, str. 284–285, na str. 285 / str. 641–642, na str. 641: »Cum ergo docendi officio fungi debeat vir divina sapientia eruditus, nonne sal fatuum erit, si tacuerit?«

⁵⁸ Isto, str. 284 / str. 641: »Laxent igitur retia sua in capturam: alios doceant, quod ipsi didicerunt, et non sibi solum, sed aliis atiam prodesse studeant tantoque accepto beneficio se dignos prestant.«

⁵⁹ Isto, str. 285 / str. 642: »Profecto, si sapiens fueris, non sub modio illam pones, sed super candelabrum, et aliorum tenebras tue scientie luce depelles.«

⁶⁰ Isto, str. 285 / str. 642: »Ipse Dominus noster Christus docuit nec apostolos suos passus est desidia ocioque torpere, sed Spiritu Sancto repletos per diversas orbis partes dimisit, ut errantes docendo in viam veritatis revocarent.«

⁶¹ Isto, str. 285 / str. 642: Et te pigebit illorum saltem, a quibus nihil mali metuis, tue sapientie medicamenta conferendo saluti consulere et multorum animas Domino tuo lucrari?«

po njegovoj volji čini što je zapovjedbno, a kloni se onoga što je zabranjeno.«⁶² Na ovaj način istaknuta je moć čovjeka da spasi sebe i da sam sebi stvori koristi čineći mudro odabrana djela. Nadalje je opisan mudrac kao onaj koji »čineći dobro drugima biti sebi mudar kad za svoja dobra djela bude počeo primati plaću od Gospodina.«⁶³ i takvog »ništa ga neće zateći nepripravna, sa svime će se što mu se može dogoditi, osiguran prikladnom zaštitom, hrabro suočiti.«⁶⁴ Takva zaštita može jedino biti mudrost Božja koja kao duševno dobro, mudrom čovjeku daje da »obuzdava strasti svojih osjetila i tjera ih da slušaju pametniji savjet«⁶⁵, a kao takav on promišljeno govori i »ni ne iziškjuje prije nego što promisli kakav će imati učinak.«⁶⁶ Na pitanje posrnuća mudrog čovjeka u svojim ustrajanjima da ne griješi i živi kreposno autor kaže: »mudra čovjeka valja uvijek nazivati mudrijim koji svaki put, kad štogod lud zgriješi, mudro odmah ispravlja što je pogriješkio i pohvalom za narednu krepost briše mrlju prošloga grijeha.«⁶⁷

⁶² [Marulić], »Samo Božja mudrost čini ljude blaženima« / [Marulus], »Quod sola Dei sapientia efficit beatos«, str. 276 / str. 634: »Sapientis erit igitur omni loco, omni tempore, omnibus in rebus diligenter dispicere, quid velit Dominus, et secundum eius voluntatem, que iussa sunt, facere, que vetitia, declinare.«

⁶³ Isto, str. 277 / str. 634: »ita hic noster sapiens aliis benefaciendo sibimetipsi sapiet, cum pro benefactis a Domino recipere coeperit mercedem.«

⁶⁴ Isto, str. 277 / str. 634: »Hic idem in omnibus prouidum ac prudentem se prestabit, nihil eum imparatum offendet, omnibus, que accidere possunt, presidio opportuno munitus occurret.«

⁶⁵ Isto, str. 277 / str. 634: »Sapiens tranquille degit, quia perturbationibus temperat, sensuum affectiones ratione frenat et saniori cinsilio parere compellit.«

⁶⁶ Isto, str. 277 / str. 634: »Neque enim prius verbum emittit quam, quo casurum sit, cogitet.«

⁶⁷ Isto, str. 278 / str. 635: »ita sapiens dicendus est semper sapiens, qui quoties aliquid stuite peccat, sapienter, quod peccatum est, protinus emendat et preteriti errati notam insequentis virtutis laude compensat.«

5. Zaključak

Marko Marulić je splitski renesansni mislilac s bogatim opusom. Svojim stajalištima zaslužuje atribut renesansnog mislioca. U njegovu moralno-didaktičkom opusu izrazito mjesto zauzima *Evandelistar*. Marulićev etički nauk najopsežnije je izložen u šest poglavlja treće knjige gdje piše o mudrosti i upućuje kroz primjere iz povijesti i života na stjecanje pravoga znanja koje jedino dolazi po Božjoj objavi. Mudrost zahvaća vrline i one nužno moraju biti u skladu sa djelovanjem. Prava mudrost može biti jedino božanska, mudrost utemeljena na ljudskom znanju za Marulića je ludost i ona se mora izbjegavati. Mudracima se mogu nazvati samo ljudi koji su se posvetili izučavanju Svetoga pisma i uz milost Božju primili mudrost, te se onda zaputili u poučavanje ostalih ljudi.

6. Popis literature

Balić, Davor. 2016. *Etički nauk Marka Marulića* (Zagreb – Križevci: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad Koprivničko-križevačke županije, 2016).

Bogišić, Rafo. 1985. »I srednjovjekovni i renesansni«, u: Marko Marulić, *Evandelistar II*, preveo, komentirao i latinski tekst priredio Branimir Glavičić (Split: Književni krug, 1985), str. 9–21.

Filipović, Vladimir. 1983. »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 9 (1983), str. 3–22.

Filipović, Vladimir. 1986. »Filozofska misao Marka Marulića«, u: Marko Marulić, *Pouke za čestit život s primjerima*, preveo i protumačio Branimir Glavičić (Zagreb: Globus, 1986), str. XI–XVI.

Jovanović, Neven. 2011. *Stilističko čitanje Marulićeva Evandelistara* (Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu / FF-press, 2011).

Kečkemet, Duško. 2010. »O humanizmu i misticizmu Marka Marulića«, u: Duško Kečkemet, *Život Marka Marulića Splitsanina*, drugo dopunjeno izdanje (Split: Gradska knjižnica Marka Marulića, 2010), str. 146–149.

[Marulić, Marko / Marulus, Marcus]. 1985. »[Marka Marulića] Evandelistar« / »Marci Maruli Evangelistarium I«, u: Marko Marulić, *Evandelistar I*, preveo, komentirao i latinski tekst priredio Branimir Glavičić (Split: Književni krug, 1985), str. 261–285 / str. 619–642.

[Marulić, Marko / Marulus, Marcus]. 1986. »[Marka Marulića] Institucija« / »Marci Maruli De institutione bene vivendi per exempla sanctorum I«, u: Marko Marulić, *Institucija I*, preveo, komentirao, priredio latinski tekst i dodao kazala Branimir Glavičić (Split: Književni krug, 1986), str. 226–227 / str. 432–434.

Parlov, Mladen. 2001. *Otajstvo Krista – uзор kršćanskog života prema Marku Maruliću*, s talijanskog preveo Branko Jozić (Split: Književni krug Split / Marulianum, 2001).

Šimundža, Drago. 1985. »Opći pristup Marulićevu Evanđelistaru«, u: Marko Marulić, *Evanđelistar I*, preveo, komentirao i latinski tekst priredio Branimir Glavičić (Split: Književni krug, 1985), str. 13–40.

Tomasović, Mirko. 1989. Marko Marulić Marul (Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu / Sveučilišna naklada Liber / Enciklopedija hrvatske književnosti, 1989).

Tomasović, Mirko. 1999. *Marko Marulić Marul* (Zagreb - Split: Erasmus Naklada, Zagreb / Književni krug Split / Marulianum / Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1999).